

הרב סולוביצ'יק על מגילת אסתר: פשט ודרש

1. מתוך הספדו של ד"ר חיים סולוביצ'יק

פעם שאלתי את אבי: "מהו דרוש"? והוא אמר: "דרוש הוא לקחת פסוק או מאמר ולהפוך אותו בן זמננו. דרוש טוב הוא לעשות את זה בלי אלימות למילים או נתק בקו הנרטיבי של המדרש

2. אדם וביתו

נסתייע בפרשנותם של הכתובים וננסה להתחקות אחר המסר הרוחני, הן זה העולה ממה שנאמר באופן חד-משמעי בטכסט והן זה הנובע ממה שהושמט ממנו ונתכסה מן העין. בכוונתי לעורר את מודעותנו לכך שהתנ"ך איננו רק ספר של העבר; הוא הרבה יותר מכך: הוא ספר ההווה והעתיד גם יחד. בכל הזמנים, בכל התקופות, בשעות של משבר ובימים של הצלחה, מצא האדם בספר הספרים ביטוי מלא לבעיותיו ולדאגותיו. בצער עליו לקבוע, כי יהודים רבים אינם פונים אל התנ"ך בבקשת הדרכה, והריהם מתעלמים לגמרי מן המסר הרוחני של ספר זה, אשר אי-אפשר היום לאדם בלעדיו. גישתנו אל התנ"ך ואל פרשנותו היא לעיתים קרובות מדי דרשנית באופייה; זו גישתם של בית הכנסת ושל דוכן הדרשן העומד בו. ספר הספרים נעשה לאוסף של דרשות מלהיבות, פתגמים פופולריים ואמרות עממיות פשטניות.

3. על התשועות

"אסתר מן התורה מנין?" שואל התלמוד ... מה מבקש התלמוד לבטא בשאלה ותשובה אלה? ... מה המסר שנושאת התורה בחובה לקהילה שאינה מכירה את הנבואה, קהילה השרויה בימים של מצוקה? ... כיצד יכול היהודי להתגבר על אויביו ושונאיו אם ה' חדל מלדבר אליו ... זו, כמובן, משימה על-אנושית לדידה של עלמה צעירה וחסרת ניסיון, אך רוח ה' תשרה עליה ותמריץ אותה לקרוא תיגר על הסכנה ולקבל את ההחלטות הנכונות ... "וענתה השירה הזאת" (דברים לא, כא); שירת התורה לעולם לא תחדל. כל הקהילות – הקהילה הנבואית וזו שלא זכתה לנבואה – יטלו בה חלק.

4. חולין דף קלט עמוד ב

אסתר מן התורה מנין ואנכי הסתר אסתיר

5. דברים פרק לא, יח-כא

ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים. ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפייהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל ... וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו

6. אדם וביתו

אין ספק שבעיני ההלכה נהנים הגבר והאישה ממעמד שווה, והם בעלי ערך זהה במה שנוגע להווייתם כבני אנוש (humanitas). שניהם נבראו בצלם א-להים, שניהם הצטרפו אל קהילת הברית בהר סיני, שניהם מחויבים ליעודנו העל-היסטורי, שניהם משתוקקים לקירבת הא-להים ומחפשים אחריו, ועם שניהם הוא מקיים דו-שיח. די בסיפור התורה על בריאת הזכר והנקבה בצלם א-להים כדי להפריך את המסורת היוונית המיתולוגית, הנגועה בשנאת נשים, המהדהדת במחשבה הסוקרטית וההלניסטית המאוחרת וכן בכתביהם של שונאי נשים מן התקופה החדשה ... הן האיש והן האישה ראויים להסתודד עם הא-להים, וזו הצורה הגבוהה ביותר של שלמות אנושית והגשמה עצמית. אבל ההלכה הבחינה, עם זאת, בין השוויון הערכי, שעניינו במהותם הא-להית, ובין האחידות המטפיזית שברמת החוויה הקיומית האישית. הגבר והאישה הם פרסונות נפרדות, אשר כל אחת מהן זכתה לתכונות הייחודיות לה ולמשימות מיוחדות שהוצבו בפניה כדי למלאן במהלך חייה. על כן אסור שהשוויון הערכי יטשטש את ההבחנה שבין ייחודה של האישה הגברית לבין ייחודה של האישה הנשית.

7. מגילה דף יא עמוד א

המלך אמר רב שמלך מעצמו (רש"י - שלא היה מזרע המלוכה)

8. אסתר פרק א, ג-ו

בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו חיל פרס ומדי הפרתמים ושרי המדינות לפניו. בהראתו את עשר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום. ובמלואת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים בחצר גנת ביתן המלך. חור כרפס ותכלת אחוז בחבלי בוץ וארגמן על גלילי כסף ועמודי שש מטות זהב וכסף על רצפת בהט ושש ודר וסחרת

9. על התשועות

באופן פרימיטיבי ביותר ביקש לחזק את שלטונו ומלכותו באמצעות הראוותנות. הוא הציג את עושרו וניסה בלא הצלחה להתגאות במלכתו היפה כדי להרשים את נתיניו, ידידיו ואויביו גם יחד.

10. שם

אך במחירת התקיימה תנועה אשר תיעבה ושנאה אותו. המעשה בבגתן ובתרש, שני סריסי המלך משומרי הסף אשר ביקשו לשלוח בו יד, מגלה לנו רבות. הנה לנו אנשים בארמון אשר ביקשו להוריד את אחשורוש מכסא המלוכה. למעשה, המשתה כולו בא לעולם כתוצאה מתחושת הנחיתות של אחשורוש ומחוסר הביטחון שחש.

11. מגילה דף י עמוד ב

תחת הסרפד תחת ושתי הרשעה בת בנו של נבוכדנצר הרשע ... יעלה הדס זו אסתר הצדקת

12. מלבי"ם אסתר פרק א פסוק א

ובעת שכבש כל הממלכות האלה למען תתקיים המלכות בידו לקח את ושתי שהיתה מזרע נבוכדנאצר לו לאשה והיא היתה יורשת עצר

14. על התשועות

נראה שממוכן הזהיר את אחשורוש באומרו לו כי נקיטת יד רכה כלפי המלכה אשר לעגה למלך בפרהסיה, מסוכנת יותר מאשר עונש חד ומהיר. סירובה להופיע בפניו, ודברי העלבון ששיגרה אליו, עשויים לשמש כאות המיועד לכל הנשים השבויות, אשר בעזרת המחותרת ימרדו כנגד המלך.

15. מגילה דף יב עמוד ב

תנא ממוכן זה המן

16. על התשועות

אות אחר לפרנויה שממנה סבל אחשורוש הוא החוק שאסר על כניסה אל החצר הפנימית בלא הזמנה מן המלך. אמצעי זה של ביטחון היה ככל הנראה מוצדק. מכל מקום, חומרת העונש – "אשר לא יקרא אחת דתו להמית" (ד, יא) – והעובדה שהחוק חל גם על המלכה האהובה, מעידים על פחדים פסיכופטיים. אין ספק שכתב האישום של המן כנגד העם היהודי בא כדי לעורר חשד באשר לנאמנותם.

17. אסתר פרק ב, כג-פרק ג, א

ויבקש הדבר וימצא ויתלו שניהם על עץ ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך ... אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן

18. שם ח

ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיים שנות מכל עם ואת דתי המלך אינם עשים ולמלך אין שוה להניחם

19. מגילה דף טו עמוד ב

תנו רבנן מה ראתה אסתר שזימנה את המן? רבי אליעזר אומר פחים טמנה לו שנאמר יהי שלחנם לפניכם לפח ... רבי יהושע בן קרחה אומר אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא ... בלילה ההוא נדדה שנת המלך ... רבא אמר שנת המלך אחשורוש ממש נפלה ליה מילתא בדעתיה אמר מאי דקמן דזמינתיה אסתר להמן דלמא עצה קא שקלי עילויה דההוא גברא למקטליה הדר אמר אי הכי לא הוה גברא דרחים לי דהוה מודע לי הדר אמר דלמא איכא איניש דעבד בי טיבותא ולא פרעתיה משום הכי מימנעי אינשי ולא מגלו לי מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים

20. פרקי דרבי אליעזר פרק מט

אמר המן אדבר דברים שאהיה מלך כמהו אמר לו אם רצית לעשות יקר לאיש אשר המלך חפץ ביקרו יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך ביום שהמליכוך וסוס שרכבת בו ביום שמלכת ואת הכתר שנתן בראשך ביום שמלכת וכעס המלך על הכתר הרבה מאד אמר המלך הרשע הזה לא דיו שאמר אלי על המלבוש ועל הסוס אלא אף על הכתר שבראשי